

Janez Švajncer

EMONOCENTRIZEM – DA ALI NE?

To z emonocentrizmom sicer še ni krilatica, lahko pa postane, upošteva našo mentaliteto. Smo pač taki, da često zdravimo za nečim, kar je vabljivo kljub temu, čeprav ne vemo, kaj neki bi to lahko bilo, ampak pridružili smo se onim pred sabo, prav tako nepoučenim o dogajanju, ki bo sledilo. Morebiti je takšno ravnanje povezano z občutkom, da smo sredi dogajanja oziroma nas nekaj pritegne in žene, da se ne ustavimo. Vsekakor je dejstvo, da se tudi s tem načinom vključevanja poteši zadovoljstvo.

Gornje besede so se mi vrinile v misli na osnovi lastnih izkušenj in dejanskih razmer na tem majhnem prostoru, kjer bivam in sem si pridobil domovinsko pravico, da ostanem, dokler se mi zahoče. Odtod me nihče ne naganja, saj tisto nekdanje je minilo, ali vsaj ni tako pomembno, da bi obešal na veliki zvon in pritrkaval za posluš širne očetnjave.

Naj bi zameril prijateljem, ki so se ob polnih kupicah z žlahtno kapljico, tramincem, razgovorili, kako so genialni, a tega jim »narod« ne prizna, za kar mu bo še žal in ga tudi nobeno kesanje ne bo popeljalo s krive poti. Malo nejasno sem dojel njihove besede, pa sem potihom pripomnil, da hočem slišati, komu so jih namenili. – *Tebi vendar!* so zategnili s pojočimi glasovi in jih skušali naravnati na zven svojega kozarca, s katerim so trknili z mojim. Ker si se ti tukaj prilepil in se ne moreš odlepiti? Zakaj se ne preseliš v Ljubljano? Odmajal sem z glavo, oni pa so vlekli v to smer in se dušali, da se hudo motim, če si domišljam, da bom v tem provincijskem mariborskem gnezdu prišel na zeleno vejo.

V spominu mi je še podoben predlog, ki mi ga je ob srečanju na ulici dal popolnoma trezen in ugleden mož, z ambicijo, da postane umetnik. Tudi on se je razgovoril in mi brez olepšanja – sebe je povzdignil nad stolpnice do nebeškega svoda – izrekel, da je zaskrbljen nad mano. Videva me na ulici v mestu, nikamor drugam se ne premaknem. – Ti si pisatelj. Pojdi v svet, da boš kaj videl in doživel veliko lepega. Če boš kolovratil samo tukaj, boš zgnil in nosil prazno glavo. Kaj pa je še tako zanimivega okoli tebe, da bi te spodbudilo k pisanju!

Ljudje smo različni in imamo različne poglede, na primer o tem, kje človek domuje. Zlasti še ustvarjalec, v tem primeru pisatelj. Meni je bilo popolnoma razumljivo, da se je, denimo, Anton Ingolič odločil oditi za stalno v Ljubljano. Tamkaj je bil njegov sin na uglednem položaju v založbi Mladinska knjiga in se je pokazalo, da njegovemu očetu ni bilo težavno iskati založnika za svoje stvaritve. Skupaj sva nastopala na šolah, prijateljevala, in mi je to s sinom in založbo rad omenil pa dodal, da se mu v Ljubljani nudi veliko več možnosti kakor v Mariboru.

Privržen sem bil mnenju, da so v Ljubljano v glavnem odhajali tisti pisatelji, ki

so si obetali, da jih željno pričakujejo številne založbe, revije in vse kulturne institucije. Tisto drugo o preganjanju pisateljev in njihovih nevzdržnih razmerah v Mariboru in primoranem odhodu v Ljubljano se je porodilo v glavah nestrpnih, nergavcev in zdravarjev, ki jim je to v veselje in se brez tega nikoli niso počutili dovolj pomembni. Svoje ravnanje so sprejeli prestižno, da se »povzpno na Olimp in tekmeča pošljejo v Tartar«, ne da bi količkaj pomislili, zakaj tako ravna in kaj kanijo s tem pravzaprav doseči. Domnevam, da jim je to prijalo, zato jim ne štejem za zlo.

Pritrdim, da premore Ljubljana veliko več ugodnosti kakor katerokoli drugo mesto v Sloveniji. Pritrdim tudi oznaki: center da – provinca ne. Ne verjamem pa, da Ljubljana pisatelju daje talent in mu z lijakom napolni možgane. Talent je ali ga ni in tudi menjava kraja bivanja ga ne rodi. Torej sem že pri vprašanju, na katero mi je odgovor na dlani: vseeno je, ali bivam tod ali drugod. Mar so vsi svetovni velikani literature stalno živeli v centrih dežele? V vele mestih? Niso!

Zavisti ne poznam, nasprotno: priznavam vsakomur, kjerkoli že je v tej naši samostojni državi in velja za literarnega ustvarjalca, posebej še če je delaven, da daje od sebe največ, kar zmore in premore. Zakaj torej izničiti ponujeno?

Dogaja se mi in tega ne pospremam s fanfarami. Takole po ovinkih, po skrajšanem ljudskem reku: nič ni tako skrito, da ne bi bilo očito, mi pride na ušesa, da me je moj tako imenovani prijatelj literat zgrdil in s stiskom pesti podkrepil, da bi me najraje zmlal v sončni prah. Pa mu nisem skrivil lasu, niti ga nisem klical na ulici, ker se me izogne na daleč, ko me zagleda. Prav mi je, saj nikjer ni uzakonjeno, da bi me, čeprav je mlajši od mene, moral vnaprej pozdraviti. To je bilo nekdaj in se je preživelo, smo vendar v demokraciji in lahko počnemo, kakor nas je volja. Priznam, kriv sem, da se me izogne, zakaj pa gre meni pisanje od rok in uma, njemu pa ne.

Zase moram reči, da nisem obremenjen z ljubljansko večvrednostjo in mariborsko manjvrednostjo. Nisem tudi pripet na pranger ob srečanju s »pristnim« ljubljanskim literatom. Teh je razmeroma malo in so prišli od zunaj, iz province. To še nič slabega ne pomeni, hujše je ono drugo, če in kadar posameznik pozabi na priselitev in se okinča z gloriolo, da je drugačen ko poprej. So taki, naj jim bo odpuščeno in naj le z oblačenjem in s preziranjem vsega okoli sebe vznemirjajo in se potrjujejo, predvsem pa še poskrbijo, da se bo o njih pisalo in govorilo. Občudujem njihovo zagledanost vase, vztrajnost in nepopustljivost!

Najbolj občudujem urednika na založbi, ki mi je v polpreteklosti skrbno varoval moj poslani rokopis romana cela tri leta in meni ni črhnil o tem. Ko sem ga obiskal, mi je s skrušenim glasom in z žalostjo v očeh dejal, da mojega rokopisa še ni prebral, a ga bo, da pa še jaz ne bi pozabil nanj, mi ga je vrnil in rekel, da verjame, da je dober, ampak nekomu mora vrniti rokopis, ker je založbin program za to leto prenatrpan, in ga je meni.

Urednik v drugi ljubljanski založbi mi je napisal lepo pismo, pohvalil vsebino mojega rokopisa in mi prijazno svetoval, naj ga pošljem kam drugam, ker se je že dogovoril s avtorji za rokopise, so njegovi prijatelji in se spodobi, da jim ugodi, drugače mu še očitajo, da prelomi besedo.

Omenjena primera sta mi samo potrdila, da s čistimi Ljubljančani, mislim na literate, nisem imel nobenih težav. Niti s tistim ne, ki je izgubil prvo poglavje iz mojega rokopisa.

V Mariboru sem v oddaljenih odnosih z založbo, odkar je prejšnjega urednika nasledil naslednji. On je zaslužen, da založniški svet ni uresničil sprejetega in napisanega sklepa, da mi natisnejo roman.

S pisatelji v tem obdravskem mestu, ki me je sprejelo za svojega, vsaj tako

domnevam ob srečanjih z občinskimi možmi, ki gredo tiho mimo mene, da me ne motijo in mi ne odjedajo dragocenega časa, torej s pisatelji sem v najlepših odnosih. Mogel bi zatrditi: v pospešeni hoji na Parnas. Samo... prenašli so in tečejo pred mano, da jih ne dohitim. Pravim si, mudi se jim in jih ne smem ovirati pri hoji.

Tukajšnji pisatelji živimo vsaksebi. Smo pač ustvarjalci in potrebujemo svoj mir. V jasnosti se ne kažemo pogosto, da ne pretiravamo in bi še kdo s prstom pokazal na nas, kar bi pomenilo: To so tisti, na katere smo ponosni. No, tej nevarnosti nismo izpostavljeni, saj so občinski do nas prizanesljivi in nas ne vključijo v kakšno delegacijo, da nam prihranijo potovanje in s tem zagotovijo dragoceni čas za literarne podvige. Tudi sicer so obzirni in nam omogočijo živeti daleč od njih, kakor da nas ni med njimi. Hudobni jeziki natolcujejo, da nas, pisateljev, ne marajo. Kakšna zmota! Če ne pokažejo z dejanji, to še ne pomeni, da se nam odmikajo. Zato pa toliko bolj razmišljajo, kako bi nas pritegnili, kakor so pritegnili Ljubljano in ji omogočili, da mariborsko gospodarstvo popelje novim zmagam naproti.

Že samo to zadnje potrjuje, da je bil tisti nastajajoči umetnik v silni krizi, ko mi je svetoval, naj dam Mariboru slovo in popotujem v širni svet, da se mi bo glava napolnila z lepimi motivi za literarno pisanje.

Kaj pa ljudje okoli mene? Srečujem jih, in čeprav nisem Balzac, si pravim: vsakemu od njih visi zgodba iz nosu. Imam jih na izbiro, da vtaknem papir v pisalni stroj in pišem, pišem. Nič ne čakam, da mi iz prestolnice pošljejo glas, naj pridem k njim, če se tukaj počutim odrinjenega in zapostavljenega. Ne potrebujem njihove moči in pomoči. Oboje je v meni, le odločiti se moram za eno in drugo in zdrharem pustiti veselje – nekaj vendarle smejo in morajo imeti od življenja.

Maribor, 25. 1. 1996